בס"ד

חינוך בנים

מנהג היה בהרבה קהילות ישראל ש**בימי החנוכה שקדו על חינוך הבנים**, ופרנסי הקהל היו נאספים לתקן תקנות כדי למשוך לתורה את נערי בני ישראל והמון העם. כי חנוכה מלשון 'חינוך', ועיקרו של חינוך הוא חינוך הבנים לתורה. ומן הטעם הזה מקובל ברוב בתי אבות בישראל שהאבות נותנים מעות חנוכה לבניהם, לומר להם, מתנות אלה שאתם מקבלים היום, כדי שתקבלו עליכם עול תורה לתמיד. ונהגו הרבה רבנים בתפוצות ישראל שבימי החנוכה היו יוצאים מעריהם ובאים אל היישובים הכפריים ומלמדים שם את העם תורה ויראת שמים, והיה העם שבשדות נהנים מתורה זו של רבותיהם כל השנה.
[ספר התודעה]

גמ'. מאי כל מצות הבן על האב? אילימא כל מצות דמיחייב ברא למיעבד לאבא, נשים פטורות? והתניא: איש - אין לי אלא איש, אשה מניין? כשהוא אומר: +ויקרא יט+ איש אמו ואביו תיראו - הרי כאן שנים! אמר רב יהודה, ה"ק: כל מצות הבן המוטלות על האב לעשות לבנו - אנשים חייבין, ונשים פטורות. תנינא להא דת"ר: האב חייב בבנו למולו, ולפדותו, וללמדו תורה, ולהשיאו אשה, וללמדו אומנות; וי"א: אף להשיטו במים; רבי יהודה אומר: כל שאינו מלמד את בנו אומנות - מלמדו ליסטות. ליסטות ס"ד? אלא, כאילו מלמדו ליסטות. [קידושין כ"ט עמ' א']

(ב) מצוות החינוך היא החובה להרגיל את הילד לקיים את המצוות בנעוריו כדי שיקיימן לכשיגדל, ומכאן שאין חובה של חינוך למצוות כאלה, שהילד יהיה פטור מהן לכשיגדל (ב), הווה אומר, אין צריך לחנך את הבת לקיום מצוות שהזמן גרמן, שהרי לכשתהיה לגדולה, לאשה, תהיה פטורה מהן, ואין לחנך ילד ישראל למצוות שרק הכהן חייב בהן.

(ג) מצוות החינוך חלה לגבי הבן ולגבי הבת (ג), לגבי כל אחד בנוגע לאותן המצוות שבהן יהיה חייב לכשיגדל, וכנ"ל, והם, כלומר הבן והבת, חייבים בקיום מצוות אלה מדרבנן (ד).

(ד) שתיים הן המצוות שאותן מטילה התורה על האב לגבי בנו והן מצוות בעלות ערך חינוכי — חייב האב ללמד את בנו תורה (ה), שנאמר (ו), ולמדתם אותם את בניכם וגו', וחייב האב לספר לבניו ולבנותיו על ענין יציאת מצרים בליל הפסח (ז), שנאמר (ח) והגדת לבנך ביום ההוא וגו' (ט).

החינוך לקיום כל שאר המצוות — מצוות עשה מדברי קבלה הוא, שנאמר (י) חנוך לנער על פי דרכו.

(ה) חובה זו, בראש וראשונה הטילוה חכמינו ז"ל על האב (יא), אבל יש מן הפוסקים שסוברים שגם האם חייבת להיות שותפת בחינוך בניה (יב). ולא רק האב והאם, אלא גם בית הדין, כשאין האב והאם נמצאים, חייב בחינוך הדור הצעיר (יג).

מצוות תלמוד תורה ומצוות והגדת לבנך

ו. חייב האב ללמד את בנו תורה (יד), שנאמר ולמדתם אותם את בניכם וגו', ומכל מקום חייב האב לדאוג ללימוד בנו ולשכור לו מלמד שילמדהו, אם אינו מלמדו בעצמו (טו). ואין מבטלים תינוקות של בית רבן (ולא רק הילדים הקטנים מאד נקראים בשם תינוקות, אלא כל הנערים הלומדים בבית רבם נקראים כך לענין זה) (טז), ואפילו לבנין בית המקדש (יז). ואין העולם מתקיים אלא בשביל הבל פיהם של תינוקות של בית רבן (יז).

ז. מצוות לימוד תורה נוהגת מדי יום ביומו, ולא יבטלו התינוקות כלל חוץ מערבי שבתות וימים טובים בסוף הימים ובימים טובים (יח); והמצוה ללמד אותם כל היום ומקצת מן הלילה, כדי לחנכן ללימוד ביום ובלילה (יט), כמו שנאמר (כ) והגית בו יומם ולילה.

ח. גדול שכר המגדל בניו לתלמוד תורה, שאוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא (כא).

ט. ואמר רבי יוחנן, בא וראה כמה חביבים תינוקות של בית רבן לפנ הקדוש ברוך הוא. גלתה סנהדרין מירושלים ולא גלתה שכינה עמהם, גל משמרות כהנים ולויים, ולא גלתה שכינה עמהם, וכיון שגלו תינוקות — גלתה שכינה עמהם (כב).

י. וזוכות האמהות לחיי העולם הבא בזכות זו שהן מביאות את ילדיה לבית רבם ללמוד תורה (כג).

יא. נוהגים להתחיל ללמוד עם הילד פרשת ויקרא, שהיא פרש הקרבנות, שכן אמרו רבותינו ז"ל, יבואו טהורים, היינו תינוקות של בי רבן, ויתעסקו בטהורים (כד).

יב. אסור לשנות ספרי תנ"ך ולקצרם בשביל תינוקות של בית רבן (כה

יג. לימוד תורה הוא גם מטרה וגם אמצעי. המטרה — עצם הלימ לשם לימוד התורה וידיעתה, והאמצעי — לדעת לקיים את המצוות (כו נשים חייבות רק בלימוד לשם קיום המצות (כז), וחייב אדם ללמד א בתו דיני המצוות הנוגעים לה (כח), שאם לא תדע הלכות שבת — היא תשמור את השבת, וכן לגבי שאר המצוות (כט) ולכן גם הנשים מברכ בכל בוקר ברכות התורה, והוא על הלימוד שהן חייבות בו (ל). ומסופ

עליו על רבה של ירושלב, הרה"ג ר' יוסף חיים זוננפלד זצלל"ה, שקבע לו שיעור עם אשתו באורח חיים, כל יום חצי שעה (לא).

יד. וישנו לימוד נוסף, והוא הלימוד המביא ליראת שמים, אשר כד להגיע אליה חייבים לקבוע זמן ללמוד ספרי התנ"ך (לב) ומאמרי חז"ל שכולם בנויים על שורש של יראת שמים (לג). ומסופר עליו על הגר"א שכאשר היה בדרכו לעלות לארץ ישראל, כתב לאמו ולאשתו, שיש ל ספרי מוסר ויקראו בהם תמיד, ולא יתעסקו (בשבתות) אלא בספר מוסר (לד). וכן מסופר על החתם סופר זצלל"ה שבעצמו למד עם בנותי אגדות חז"ל (לה). ולא עצם הקריאה היא מטרת לימוד זה, אבל מטרתו הי ההתפעלות והקבלה שבלב והרושם, שלימוד המוסר עושה על האדם (לו

טו. מצוה על האדם לספר בליל פסח לבניו ולבנותיו על ענין יציא מצרים (לז), כי הוא יסוד גדול ועמוד חזק בתורתנו ובאמונתנו (לח). ארב פעמים מצווה התורה על כך (לט), וזאת כדי לכלול את כל סוגי הבנים כל אחד לפי דרכו. ומשנים בליל הפסח מהרגיל (מ), כדי שהילדים ישא "מה נשתנה" ושאר השאלות (מא), וכדי שנוכל להדריך אותם על יד שאלה ותשובה ולחנך אותם בדרך התורה והאמונה. ומשתפים את הילדי באמירת ההגדה ועריכת הסדר (מב).

מד. כשם שמצוה לחנך את הילד לקיום מצוות עשה ולהפרישו מאיסורים, כך גם מצוה לחנכו לקדושה וליראת שמים, ויתרה מצוה זו על כיוצא החינוך לקיום מצוות, שכן תחילתה עוד בגיל הרך ביותר.

מה. לכן לא תניק אשה את ילדה כשהיא צריכה לאכול מאכלים אסורים מחמת חוליה, אם רק אפשר הדבר (קסא), שכן זה יגרום לו לתינוק טבע רע ויטמטם את לבו (קסב).

מו. תינוק, אף על פי שעד גיל שנתיים־שלוש אין צריך להפרישו אפילו מאיסורי תורה, וכדלעיל סעיף לב, מן הדין להפרישו מאכילת מאכלים אסורים כבר קודם לכן, כדי שיהא צדיק בזקנותו (קסג).

מז. מן הראוי למנוע מן הילד עוד בגיל הרך שמיעת שירים המגרים את היצר, ובכלל זה גם שידורי רדיו בעניינים אלה, ויש לבחור בשימת לב רבה, אלו תוכניות מותר לילד לשמוע ואלו יש למנוע ממנו, והרי לשונו של המשנה ברורה בענין זה: יש להקפיד לא לזמר שירי עגבים לתינוק שזה מוליד טבע רע (קסד).

מח. ומצינו ששמיעת דברי תורה וראיית דברים שבקדושה עושות רושם חיובי על הילד כבר בגיל הרך ביותר, שכן צווה הכתוב (קסה), הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגו', ולאחר מכן נאמר (קסז), ובניהם אשר לא ידעו (דהיינו שאין להם עדיין שום הבנה) (קסז) ישמעו (גם עליהם מוטל לשמוע את קריאת התורה מפי המלך, וכל כך למה, כדי) ולמדו ליראה את ה' אלוקיכם, ולדברי חכמינו ז"ל מקבלים שכר לא רק ההורים המביאים את הטף (קסח) אלא אף התינוקות עצמם (קסט).

ומסופר עליו על אחד מגדולי התנאים, הוא רבי יהושע בן חנניה, שרבו היה מונה עבחו — אשרי יולדתו (קע), וביארו חכמינו ז"ל, וזה משום שהיתה אמו מביאה את עריסתו לבית הכנסת בשביל שיתדבקו אזניו בדברי תורה (קעא).

מט. אין להפחיד את הילד בדבר טמא, כמו למשל לאמור לו שחתול או כלב יקחהו, כי זה עלול להשפיע לרעה על טוהר נשמתו וקדושתה (קעב).

נ. מסופר עליו על רב נחמן, אחד מגדולי האמוראים, שאמרו לה לאמו בצעירותו שתכסה את ראשו, כדי שיגדל לאיש ירא שמים (קעג).

נא. ומצינו שחכמינו ז"ל הצביעו על חשיבות חינוך הילד לקדושה כבר בגיל הרך ביותר, וכה אמרו: ותהיינה מרת רוח ליצחק ולרבקה (בזמן שראו שבנם עשיו נשא לו אשה עובדת עבודה זרה) (קעד), למה ליצחק תחילה, אלא שרבקה על ידי שהיתה בת עובד עבודה זרה לא היתה מקפדת על עובדי ע"ז, יצחק שהיה בן קדושים והיה מקפיד על עובדי ע"ז, לכך יצחק תחילה (קעה). והרי רבקה רק בת שלוש היתה בזמן שעזבה את בית אביה (קעו), ומאז עברו ששים שנה (קעז), ובכל זאת — חינוכה בגיל הצעיר השאיר בה רושם (קעח).

נב. ויש לאב ולאם להתפלל ולבקש רחמי ה' שבניהם יגדלו לתורה ולמצוות (קעט) ולמידות טובות (קפ).

נג. נוהגים לברך את הילדים בשבת וביו"ט בכניסת היום וביציאתו (קפ*). ומתפללים לה' לזכות לגדלם לתורה ולמצוות ושיהיו יראי ה' באמת, בלי שום פניה, רק בלבב שלם, ויאריכו ימים בעבודת ה' ובתורתו וכו' (קפא). וכן מברכים את הילדים בערב יום הכיפורים, לפני כל נדרי, ומתפללים לה' שיחתמו לחיים טובים ושיהא לבם נכון ביראת ה' (קפב).

נד. חייב האב לחנך את בניו שיעמדו בבית הכנסת באימה וביראה (קפג), ובעודם קטנים מוטב שלא להביאם כלל לבית הכנסת, מאשר להביאם והם לא יעמדו במקום אלא יסתובבו, שכן הרגל נעשה טבע (קפד), וגם הם מבלבלים דעת המתפללים (קפה). וכשמביאם ישים לבו שיהיו נקיים לגמרי מצואה, הם ומלבושיהם, כדי שלא להכשיל את המתפללים בזה (קפו). ועיקר מצות חינוך בענין בית הכנסת הוא שהאב יחזיק את בניו הקטנים לידו וישגיח עליהם (קפז), וילמדם לענות אמן במקום שצריך לענות, וכן אמרו חכמינו ז"ל, קטן מאימתי יבוא לעולם הבא, משעה שיענה אמן על ברכה ששומע (קפח). וטוב להביא את הבן לנשק את ספר התורה כדי לחנכו ולזרזו במצוות (קפט).

נה. בשמיני עצרת (בחו"ל — בשמחת תורה) נוהגים לקרוא את כל הנערים לעלות לתורה, וקוראים לפניהם פרשת המלאך הגואל (קצ). וכל זה, כדי לחנכם לתורה ולחבב עליהם את המצוות (קצא).

נו. יש להקפיד שגם הקטן יטול ידיו שחרית בקומו משנתו (שלוש פעמים, לסירוגין), שכן גם על ידיו של הקטן שורה רוח טומאה (קצב), אבל אין צריך להאיץ בו בקטן שנגע בנעליו או חפף ראשו ליטול ידיו לפני שיברך איזו ברכה • (קצג).